

آسیا، پهناورترین قاره



فصل

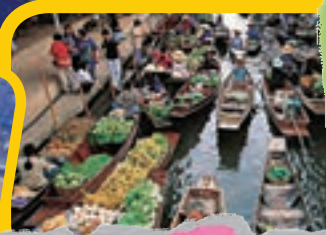
قاره‌ها خشکی‌های بزرگ و یکپارچه‌ای هستند که توسط دریاها از هم جدا می‌شوند. بر مبنای یک تقسیم‌بندی قاره‌های جهان به ۷ قاره تقسیم شده است:

- ۱- آسیا؛ ۲- افریقا؛ ۳- اروپا؛
- ۴- آمریکای شمالی؛ ۵- آمریکای جنوبی؛
- ۶- اقیانوسیه؛ ۷- قطب جنوب.

از میان این قاره‌ها، یک قاره یعنی قطب جنوب به سبب سرما و یخبندان شدید، مسکونی نیست و تنها محققان، کاوشگران و گردشگران را به خود جذب می‌کند.

آسیا وسیع‌ترین و پرجمعیت‌ترین قاره جهان است. از هفت میلیارد نفر جمعیت کره زمین بیش از چهار میلیارد نفر در آسیا زندگی می‌کنند. در این قاره تنوع زیادی از ادیان، فرهنگ‌ها، زبان‌ها و اقوام دیده می‌شود. بلندترین کوه‌های جهان، پهناورترین جلگه‌ها و پرجمعیت‌ترین کشورهای دنیا در این قاره، قرار گرفته است. کشور ما ایران هم یکی از کشورهای آسیا است.

بیا باید با قاره‌ای که در آن زندگی می‌کنیم، بیشتر آشنا شویم.



● شما با آموختن این فصل و انجام فعالیت‌های آن، بی‌می‌برید:

- ۱- مهم‌ترین اشکال ناهمواری‌ها در آسیا کدام‌اند؟
- ۲- آسیا از نظر وسعت، موقعیت و جمعیت، چه تفاوتی با سایر قاره‌ها دارد؟
- ۳- ویژگی‌های انسانی و اقتصادی قاره آسیا کدام‌اند؟
- ۴- چگونه از اطلس برای مطالعه قاره‌ها و کشورهای استفاده می‌کنیم؟

موقعیت و وسعت

به نقشه روبرو توجه کنید. قاره پهناور آسیا از قطب شمال تا جنوب مدار استوا امتداد یافته است و بخش اعظم آن در نیمکره شمالی قرار دارد.

آیا می‌توانید بگویید قاره آسیا از سه طرف به کدام اقیانوس‌ها محدود می‌شود؟ روی نقشه نام اقیانوس‌ها را بنویسید.



یک کره جغرافیایی را به کلاس بیاورید و روی آن تنگه برینگ را پیدا کنید. همان‌طور که می‌بینید قاره آسیا از طریق تنگه برینگ از آمریکای شمالی و از طریق کانال* سوئز از قاره آفریقا جدا می‌شود.



در بین قاره‌های جهان، تنها دو قاره آسیا و اروپا به هم چسبیده‌اند به همین دلیل، بعضی از جغرافیدانان این دو قاره را یک قاره دانسته و آن را «اوراسیا» نامیده‌اند و رشته کوه اورال را مرز بین دو قاره آسیا و اروپا در نظر گرفته‌اند. روی نقشه، این رشته کوه را نشان دهید.

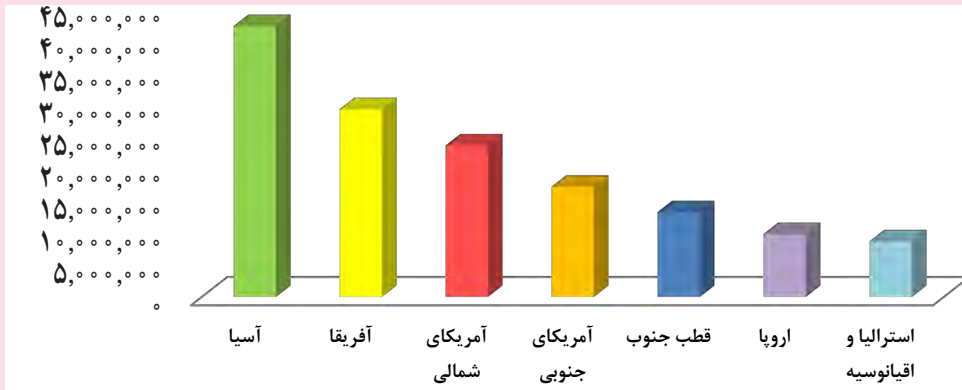
آسیا وسیع‌ترین قاره جهان است. به نمودار مقایسه وسعت این قاره با سایر قاره‌ها توجه کنید.



فعالیت

۱- با توجه به نمودار، وسعت قاره‌ها را با یکدیگر مقایسه کنید.

کیلومتر مربع

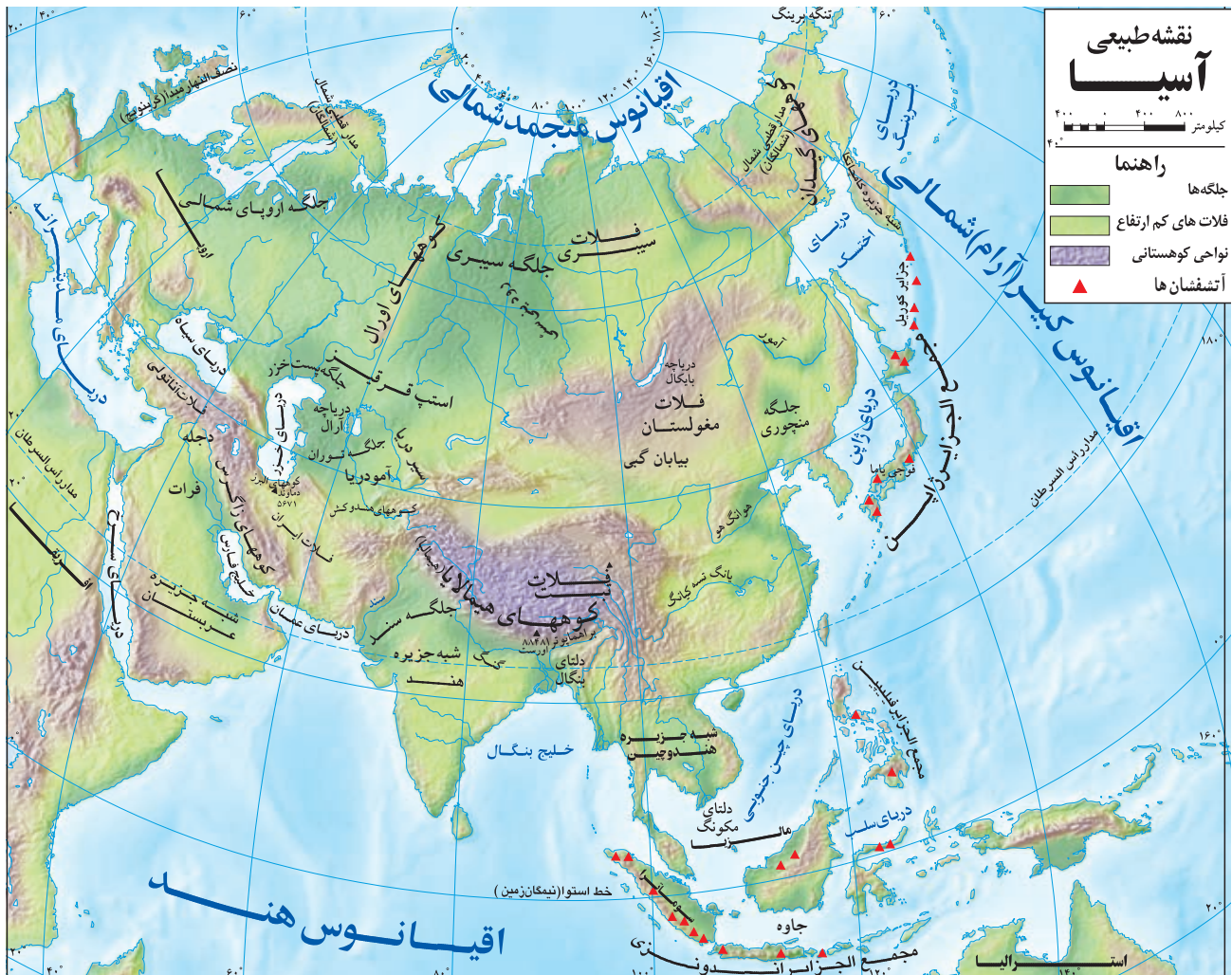


○ مقایسه وسعت قاره‌های جهان

ناهمواری‌ها (اشکال زمین)

به نقشه ناهمواری‌های آسیا توجه کنید. در قاره آسیا می‌توان سه نوع از ناهمواری‌ها را مشاهده کرد:

- ۱- فلات*های بلند و کوه‌های مرتفع
- ۲- سرزمین‌های پست
- ۳- مجمع‌الجزایر آتشفشانی



۱- فلات‌های بلند و کوه‌های مرتفع: در آسیا فلات‌های بلندی چون آناتولی، ایران، تبت و مغولستان وجود دارند. این فلات‌ها

را که از غرب به شرق آسیا کشیده شده‌اند، روی نقشه نشان دهید.

در حاشیه این فلات‌ها، رشته‌کوه‌های مرتفعی قرار دارند. چند رشته‌کوه بلند آسیا را نام ببرید. قله اورست (۸۸۴۸ متر) در

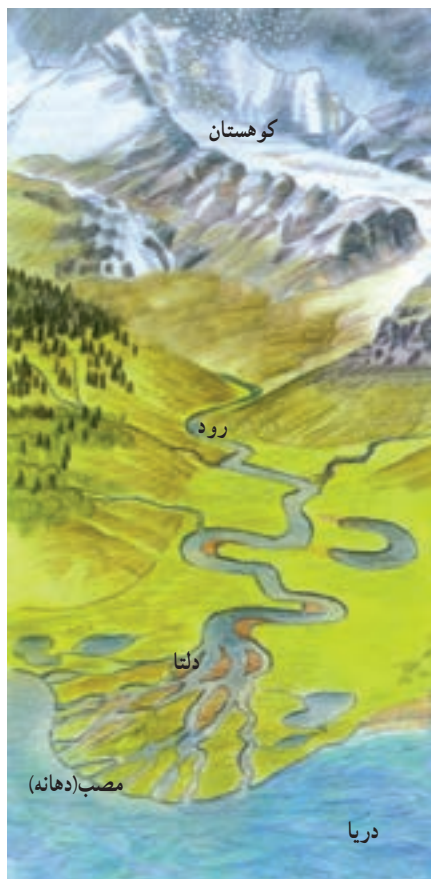
رشته‌کوه هیمالیا، بلندترین قله جهان است و به آن بام دنیا لقب داده‌اند.



○ صعود به اورست از سخت‌ترین اهداف برای کوهنوردان است. تاکنون تعدادی از زنان و مردان ایرانی توانسته‌اند به این قله صعود کنند.



○ رشته‌کوه هیمالیا



۲- سرزمین‌های پست: در آسیا رودهای پرآب، جلگه‌های پهناوری به

وجود آورده‌اند. مانند جلگه بزرگ سیبری، جلگه گنگ و سند و جلگه چین.

● روی نقشه به جلگه سیبری در شمال آسیا توجه کنید. این جلگه از آبرفت

کدام رود پدید آمده است؟

● در شمال شبه‌جزیره هند نیز جلگه پهناور و حاصلخیز «سند و گنگ»

وجود دارد و نام این جلگه از دو رود به همین نام گرفته شده است. رودهای گنگ

و سند از رشته‌کوه‌های هیمالیا سرچشمه می‌گیرند. این جلگه پهناور شمال هند،

بخش وسیعی از کشور پاکستان و بنگلادش را دربر می‌گیرد.

گاهی رودها، آبرفت‌ها را در مصب* خود انباشته می‌کنند و از انباشته شدن

آبرفت‌ها در مصب رودها، سرزمین‌های مثلث شکلی به وجود می‌آید که به آنها دلتا

(Δ) می‌گویند. با انباشته شدن دائمی آبرفت‌ها، دلتاها پیوسته توسعه می‌یابند و در

آب دریا پیش می‌روند.

به طور کلی دلتاها زمین‌های مناسبی برای کشاورزی بوده و جمعیت انبوهی را در خود جای داده‌اند. با این حال ساکنان این دلتاها همواره در معرض خطراتی چون طوفان‌های دریایی، طغیان رود و سیلاب هستند. اکنون دوباره به نقشه دقت کنید. دلتای بنگال از آبرفت کدام رودها پدید آمده است؟ این دلتا قسمت اعظم خاک کدام کشور را تشکیل می‌دهد؟



○ برنج، جای و کنف از محصولات عمده‌ای است که در زمین‌های حاصلخیز دلتای بنگلادش کشت می‌شود.

● یکی دیگر از جلگه‌های پهناور آسیا، جلگه بزرگ چین در شرق آسیا است. این جلگه از آبرفت رود «یانگ تسه کیانگ» پدید آمده است.



رود یانگ تسه کیانگ، طول‌ترین رود آسیا است. این رود که بیش از ۶۰۰۰ کیلومتر (یعنی سه برابر فاصلهٔ ارومیه تا اهدان) طول دارد از کوه‌های غرب چین سرچشمه می‌گیرد و از استان‌ها و شهرهای مختلف آن عبور می‌کند. بر روی این رود، عظیم‌ترین سد جهان به نام سد «سه دره» ساخته شده است که از نظر میزان تولید برق در جهان بی‌نظیر است. علاوه بر آن ذخیره‌سازی آب، مهار (کنترل) سیلاب‌ها و جلب گردشگران از دیگر اهداف ساختن این سد است.



○ گردشگران سوار بر قایق بر روی رودخانه یانگ تسه کیانگ به دیدن سد سه دره
○ سد سه دره بر روی رود یانگ تسه کیانگ می‌روند.

۳- مجمع‌الجزایر آتشفشانی: در مشرق و جنوب شرقی آسیا به‌ویژه در کناره‌های اقیانوس آرام، مجمع‌الجزایری سر از آب بیرون آورده‌اند. مجمع‌الجزایر ژاپن، فیلیپین و اندونزی را روی نقشه پیدا و مشاهده کنید. از آنجایی که این بخش از قاره آسیا از ناهمواری‌های جوان* است، کوه‌های آتشفشانی زیادی در آنها مشاهده می‌شود. همچنین در این مناطق، زمین‌لرزه‌های بسیاری رخ می‌دهد. بنابراین کشورهایی که در این منطقه واقع شده‌اند، همواره در معرض بلایای طبیعی* چون زمین‌لرزه، سونامی* و فعال شدن کوه‌های آتشفشانی هستند.



○ قله آتشفشانی فوجی یاما در ژاپن از فضا

فعالیت

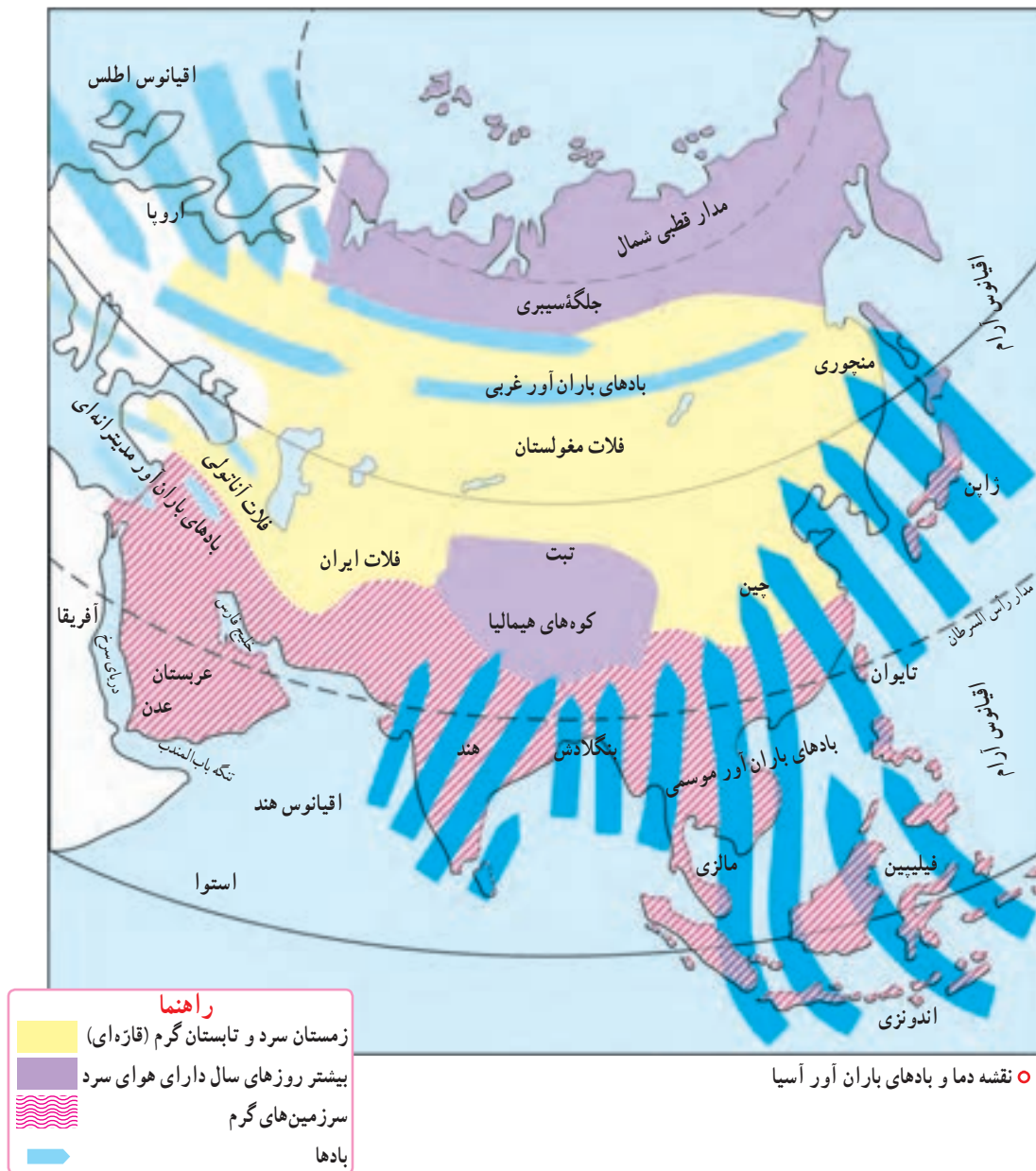
- ۲- کاربرگه شماره (۱۲) نقشه قاره آسیا را در کلاس کامل کنید.
- ۳- تحقیق کنید کشور فیلیپین از چند جزیره تشکیل شده است.



○ زمین‌لرزه و سونامی توهوکو در ژاپن در سال ۱۳۹۰ هجری شمسی که از مخرب‌ترین زلزله‌ها در تاریخ ژاپن بود و تلفات و خسارات زیادی برجای گذاشت.



○ فعال شدن کوه آتشفشان سینا بونگ در جزیره سوماترا در غرب اندونزی در سال ۱۳۹۲ هجری شمسی که در آن فوران گدازه‌ها موجب شده است، صدها نفر از ساکنان روستاها، منطقه را تخلیه کنند و آواره شوند.



آب و هوا

همان‌طور که روی نقشه مشاهده می‌کنید، آسیا قاره‌ای پهناور است که از قطب شمال تا مدار استوا امتداد یافته است و بخش‌های مختلف این قاره دما و بارش متفاوت دارند.

دما

- در سرزمین‌های مجاور قطب شمال در سیبری، هوا در تمام روزهای سال سرد و دارای یخبندان‌های طولانی است.
- بخش‌های داخلی و مرکزی آسیا، آب و هوای قاره‌ای یا بَرّی دارند. در این نوع آب و هوا، زمستان‌ها بسیار سرد و تابستان‌ها بسیار گرم و خشک است.

- سرزمین‌های مجاور دریاها از دریای سرخ تا جزیره تایوان در شرق چین، آب و هوای گرم دارند.

بارش

به طور کلی از نظر بارش، آسیا را می‌توان به دو بخش تقسیم نمود:

الف) آسیای مرطوب (سبز): سرزمین‌های مشرق، جنوب و جنوب شرقی آسیا که در معرض بادهای موسمی (مونسون) قرار دارند آسیای سبز را تشکیل می‌دهند. این بادهای که در اواخر بهار و فصل تابستان از اقیانوس‌ها به سمت خشکی می‌وزند، موجب ریزش باران فراوان در این ناحیه می‌شوند. زندگی روستایی و کشاورزی به ریزش این باران‌ها بستگی دارد و در صورت بارش کم یا نامنظم، کشاورزان خسارت می‌بینند. البته ریزش‌های شدید باران‌های موسمی نیز گاهی موجب طغیان رودخانه‌ها و بروز سیل در این منطقه می‌شوند.



○ کشاورزی در آسیا تحت تأثیر بادهای موسمی است.

○ سیل در بنگلادش

ب) آسیای خشک: سرزمین‌های غربی و جنوب غربی آسیا شامل عربستان، داخل فلات آناتولی و فلات ایران و همچنین آسیای مرکزی به‌ویژه بیابان گبی* از نواحی خشک آسیا محسوب می‌شوند.



○ بیابان گبی

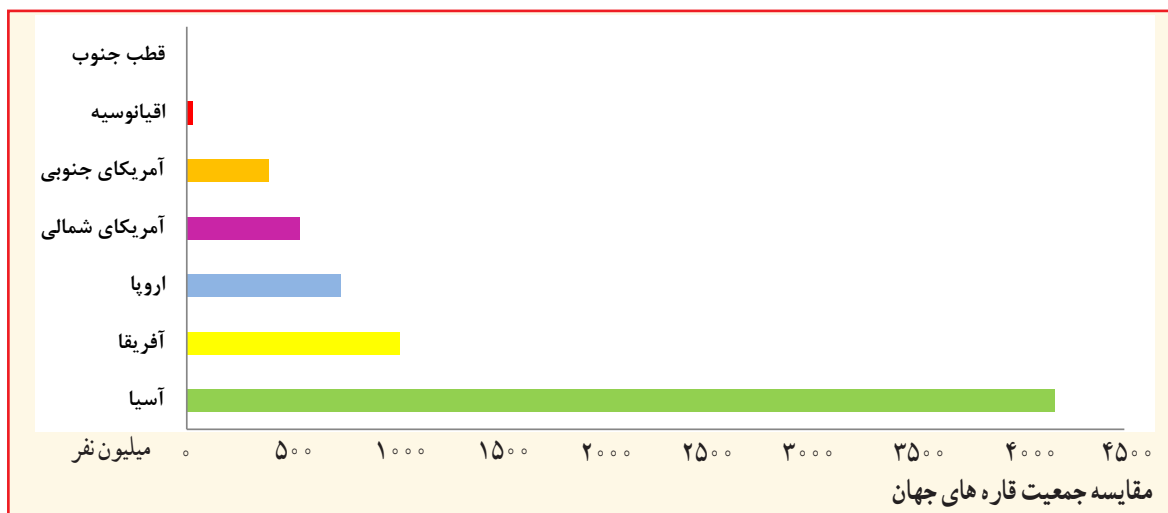
فعالیت

- با توجه به نقشه آب و هوا در صفحه قبل به پرسش‌ها پاسخ دهید:
- ۴- چرا هوای تبت مانند نواحی قطبی و شمال آسیا سرد است؟
 - ۵- بادهای موسمی از سمت کدام اقیانوس‌ها به مشرق و جنوب شرقی آسیا می‌وزند؟
 - ۶- چرا بادهای موسمی نمی‌توانند به آسیای مرکزی و بیابان گبی نفوذ کنند؟
 - ۷- چرا سرزمین‌های جنوب آسیا در بیشتر مواقع سال آب و هوای گرم دارند؟
 - ۸- وزش کدام یک از بادهای کشور ما را تحت تأثیر قرار می‌دهد؟

ویژگی‌های انسانی و اقتصادی آسیا

درس ۱۸

در آسیا، اقوام گوناگون با فرهنگ‌های مختلف زندگی می‌کنند. دین، زبان، آداب و رسوم و سبک زندگی مردم در بخش‌های مختلف آسیا، متفاوت است.



○ جمعیت چین



○ جمعیت هند

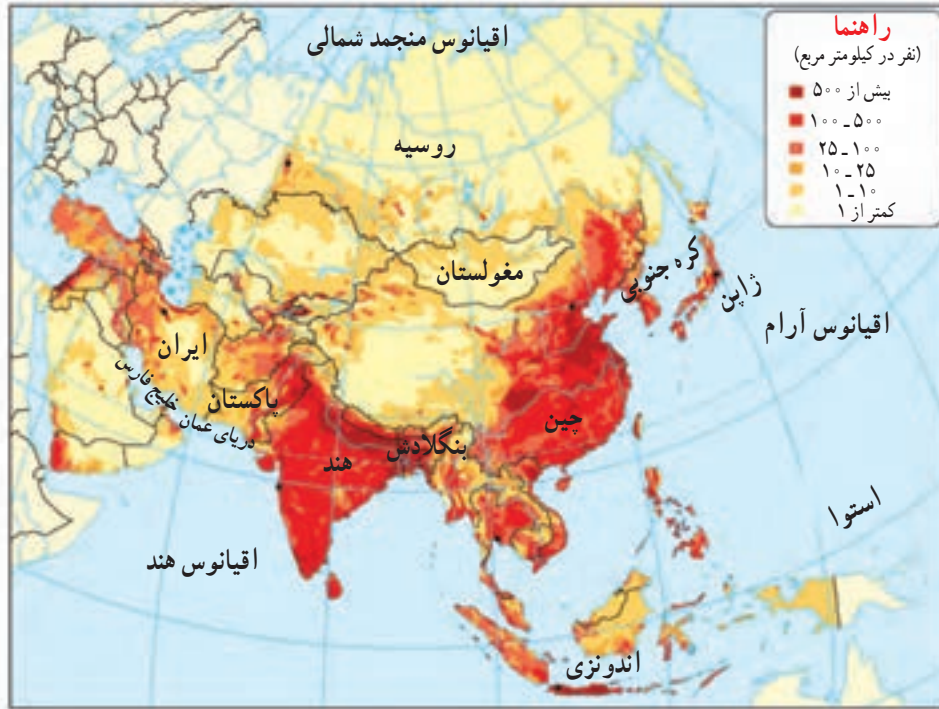
جمعیت

آسیا نه تنها وسیع‌ترین قاره جهان است بلکه پرجمعیت‌ترین قاره‌هاست. روی نمودار، جمعیت قاره‌ها را با یکدیگر مقایسه کنید و آنها را به ترتیب جمعیت نام ببرید.

۶۰ درصد جمعیت جهان در آسیا زندگی می‌کنند اما همان‌طور که در نقشه پراکندگی جمعیت آسیا مشاهده می‌کنید، جمعیت در همه جای این قاره پهناور، یکسان توزیع نشده است.

نواحی مرتفع چون فلات تبت و هیمالیا و بیابان‌های وسیع، خالی از جمعیت یا کم جمعیت است؛ در حالی که در جنوب و جنوب‌شرقی آسیا، جمعیت انبوهی به طور متراکم زندگی می‌کنند. پرجمعیت‌ترین کشورهای جهان یعنی چین (با حدود ۱/۳۰۰/۰۰۰/۰۰۰ نفر) و هند (با حدود ۱/۲۰۰/۰۰۰/۰۰۰ نفر) در این منطقه واقع هستند. این دو کشور تنها کشورهای جهان‌اند که هر یک بیش از یک میلیارد نفر جمعیت دارند. جزیره جاوه در اندونزی متراکم‌ترین منطقه جهان از نظر جمعیت است. در این جزیره کوچک ۱۴۱ میلیون نفر (یعنی به اندازه جمعیت کشور روسیه) سکونت دارند.

- ۱- نقشه پراکندگی جمعیت در آسیا را با نقشه ناهمواری‌ها و آب و هوا برهم منطبق و مقایسه کنید :
- (الف) چرا در مشرق و جنوب شرقی آسیا تراکم جمعیت، زیاد است؟
- (ب) کدام نواحی آسیا بسیار کم جمعیت یا خالی از جمعیت است؟ چرا؟



نژاد و زبان

بیشتر جمعیت آسیا از نژاد زردپوست و بقیه سفیدپوست هستند. البته در جنوب آسیا تیره‌های سیاه‌پوست و دورگه که از ازدواج نژادهای مختلف با هم به وجود آمده‌اند نیز زندگی می‌کنند.

مردم آسیا به صدها زبان و لهجه حرف می‌زنند. روی نقشه صفحه بعد نام بعضی از زبان‌هایی را که تعداد زیادی از مردم به آنها تکلم می‌کنند، می‌بینید.



○ چهره کودک روسی



○ چهره کودکان هندی



○ چهره کودکان اندونزیایی



○ چهره کودک کره‌ای



○ مسجد جامع زنجان، ایران



○ نقشه پراکندگی نژادها و زبان‌ها در آسیا

دین

آسیا مهد ادیان بزرگ جهان است. سه دین بزرگ الهی یهود، مسیحیت و اسلام، علاوه بر آسیا در سایر قاره‌ها انتشار یافته‌اند.

اسلام در آسیا: به نقشه صفحه بعد توجه کنید. حدود ۶۰ درصد مسلمانان جهان در قاره آسیا زندگی می‌کنند.

اگرچه خاستگاه دین اسلام کشور عربستان است، اما اسلام به تدریج همه کشورهای آسیای غربی را دربر گرفته و سپس به آسیای مرکزی و مشرق و جنوب شرقی آسیا نیز راه یافته است.

به همین دلیل از غرب تا شرق آسیا می‌توان چشم‌اندازها و مناظری را که نشان‌دهنده فرهنگ و تمدن اسلامی است، مشاهده کرد. در آسیا مساجد باشکوهی که از شاهکارهای معماری اسلامی هستند، ساخته شده است.



○ مسجد زاهر مالزی



○ مسجدی در مالزی



○ مسجدی در اندونزی



○ نقشه پراکندگی ادیان در قاره آسیا



○ تلاوت قرآن، پسر مسلمان اندونزیایی

ادیان دیگر که در آسیا پیروان زیادی دارند، عبارت‌اند از:

- ۱- آیین برهمنی در شبه جزیره هند
 - ۲- آیین بودا که خاستگاه اصلی آن نیز هند است اما در کشورهای شرق آسیا چون چین، ژاپن، کره و تایلند انتشار یافته است.
- این آیین‌ها در قاره‌های دیگر کمتر نفوذ کرده‌اند.



○ هندوها رود گنگ را مقدس می‌شمارند و معتقدند در این رود، گناهانشان پاک و شسته می‌شود. هر ساله میلیون‌ها نفر هندی برای شست‌وشو در رود گنگ به این منطقه می‌آیند.



○ معبد بوداییان در تایلند که گردشگران از آن بازدید می‌کنند.

اقتصاد قاره آسیا

* بخش عمده‌ای از مردم آسیا به کار کشاورزی مشغول اند و کشاورزی جایگاه مهمی در اقتصاد کشورها دارد. مهم‌ترین محصول کشاورزی در قاره آسیا برنج است که غذای اصلی مردم آسیا را تشکیل می‌دهد. ۹۰ درصد برنج جهان در آسیا تولید و در همین قاره مصرف می‌شود. چرا؟ چین، هند، پاکستان، تایلند، اندونزی، فیلیپین، بنگلادش و ویتنام از کشورهای تولیدکننده برنج هستند.



○ در آسیا، کشت برنج به صورت پلکانی روی تپه‌ها و کوه‌ها نیز انجام می‌شود.

* مهم‌ترین کشور صنعتی آسیا، ژاپن است که از بزرگ‌ترین قدرت‌های اقتصادی دنیا نیز به‌شمار می‌رود. ژاپن و روسیه عضو کشورهای گروه هشت* هستند.



○ یک قطار پیشرفته در توکیو، ژاپن



○ خودروی دو نیرو (خودروی هیبریدی)، ژاپن

* کشور چین در دو دهه اخیر توانسته است با برنامه‌ریزی‌های جدید، میزان تولیدات و صادرات خود را به شدت افزایش بدهد و از این راه درآمد اقتصادی و وضع زندگی مردم خود را بهتر کند. امروزه تقریباً انواع کالاهای تولیدشده در چین به کشورهای مختلف جهان صادر می‌شود و در اغلب بازارهای همه کشورهای می‌توان فروش کالاهای چینی را مشاهده کرد.

* همچنین در دهه‌های اخیر، چهار کشور کره جنوبی، تایوان، هنگ‌کنگ (بخشی از چین امروزی) و سنگاپور توانسته‌اند، صادرات را هدف اقتصادی خود قرار بدهند و از این راه درآمد بسیار زیادی به‌دست بیاورند. این کشورها به‌خصوص در تولید و صدور لوازم الکترونیکی و رایانه‌ای، لوازم خانگی و اتومبیل پیشرفت زیادی کرده‌اند. به این چهار کشور، «ببرهای اقتصادی آسیا» لقب داده‌اند.



مالزی نیز در دو دههٔ اخیر، پیشرفت زیادی در صنعت داشته و درآمد خوبی از این راه کسب کرده است.

* تحولات اقتصادی در آسیا موجب شده است که مهاجرت از روستا به شهرها در آسیا ادامه پیدا کند. امروزه شهرهای با جمعیت بیش از ده میلیون نفر در آسیا بیشتر از سایر قاره‌ها است. این شهرها مراکز مهم تجارت و بازرگانی آسیا و جهان محسوب می‌شوند. توکیو پایتخت ژاپن که با منطقهٔ شهری اطراف آن بیش از سی میلیون نفر را در خود جای داده و پرجمعیت‌ترین شهر آسیا است.

○ بندر شانگهای در چین با بیش از ۲۳ میلیون نفر جمعیت

جاذبه‌های گردشگری

در آسیا جاذبه‌های طبیعی و جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی بسیار زیادی برای گردشگری وجود دارد. همه‌ساله تعدادی از کشورهای آسیایی از راه جذب گردشگران از سراسر دنیا، درآمد خوبی به دست می‌آورند.



○ منظرهٔ یک خیابان در کوالالامپور، مالزی



○



○ جزیرهٔ سنتوزا در نزدیکی سنگاپور



○

فعالیت

- ۲- حدس بزنید، تصاویر (۲) و (۴) کدام جاذبه‌های گردشگری آسیا هستند. دربارهٔ این بناها اطلاعاتی به دست بیاورید.
- ۳- باراهنمایی خانواده حداقل ۱۰ الی ۱۵ مورد از اجناس و کالاهایی را که از آنها استفاده می‌کنید، انتخاب کنید و ببینید تولید کدام کشور است. آیا در نمونهٔ خود به کالاهای ساخت کشور چین نیز برخورد کردید؟
- ۴- یکی از جلوه‌های دوستی و روابط بین کشورها در آسیا، بازی‌های آسیایی است که هر چهار سال یک‌بار در یک کشور برگزار می‌شود. دربارهٔ این بازی‌ها چه می‌دانید؟ آخرین بازی آسیایی در چه سالی و در کجا برگزار شد؟ بازی بعدی در کجا برگزار خواهد شد؟



مهارت های نقشه



استفاده از اطلس

اطلس، کتابی است که مجموعه‌ای از نقشه‌ها در آن گردآوری شده است. در برخی از اطلس‌ها، نمودارها و تصاویری نیز مشاهده می‌شود.

ما با استفاده از انواع نقشه‌های مختلف یک اطلس می‌توانیم اطلاعات بیشتر و دقیق‌تری دربارهٔ کشورها یا نواحی مختلف جهان به دست بیاوریم.

معمولاً برای هر قاره یا کشور، دو نوع نقشه در اطلس مشاهده می‌کنیم:

نقشه‌های طبیعی: بر روی این نقشه‌ها، رشته کوه‌ها، فلات‌ها، دریاها، رودخانه‌ها و... نمایش داده شده و اطلاعات مربوط به شهرها و کشورها، بسیار کم است.

نقشه‌های سیاسی: بر روی این نقشه‌ها، مرز کشورها، ایالت‌ها و استان‌ها، پایتخت‌ها و شهرهای مهم نمایش داده شده است.

یک اطلس ایران و جهان (اطلس عمومی) تهیه کنید و یا از مدرسه بخواهید چند اطلس تهیه کند و در اختیار دانش آموزان کلاس بگذارد تا از این پس برای مطالعه هر قاره یا منطقه جغرافیایی از آن استفاده کنید.

فعالیت

- ۵- اطلس جهان را باز کنید، ورق بزنید و به این پرسش‌ها پاسخ دهید.
 - در ابتدای اطلس، فهرست و نام قاره‌ها نوشته شده است. نام آنها را بنویسید.
 - اگر در این بخش مساحت و جمعیت قاره‌ها، نوشته شده، آنها را پیدا کنید و بخوانید.
 - نقشه‌های طبیعی و سیاسی جهان را روی اطلس پیدا و مشاهده کنید.
 - برخی از اطلاعاتی را که روی نقشه طبیعی جهان مشاهده می‌کنید، اما روی نقشه سیاسی جهان وجود ندارد، بیان کنید.
 - در اطلس شما چند نقشه از قاره آسیا وجود دارد؟ هر یک چه تفاوتی با دیگری دارد؟
 - آیا در اطلس شما به جز نقشه‌های طبیعی و سیاسی، نقشه‌های دیگری وجود دارد؟ چه نوع نقشه‌هایی؟



واژه‌ها

مصوب: به جایی که آب رود وارد دریا می‌شود، مصوب رود می‌گویند.

ناهمواری‌های جوان: دانشمندان عمر سیاره زمین را چند میلیارد سال تخمین زده‌اند و آن را به دوره‌های زمانی مختلف تقسیم کرده‌اند. آن دسته از ناهمواری‌ها که نسبت به بقیه در زمان نزدیک‌تری به ما تشکیل شده‌اند، ناهمواری‌های جوان نامیده می‌شوند. ناهمواری‌های جوان دارای کوه‌های مرتفع و قله‌های نوک‌تیز و دره‌های تنگ هستند و در آنها آتشفشان و زلزله به وقوع می‌پیوندد.

سونامی: آب لرزه، به امواجی گفته می‌شود که در اثر زمین‌لرزه‌های زیر دریا پدید می‌آید. این موج‌های عظیم وقتی به ساحل می‌رسند، ویرانی به بار می‌آورند.

بلایای طبیعی: به حوادث زیانباری مانند زلزله، آتشفشان، سیل، طوفان، سونامی و ... که بر اثر تغییر و تحولاتی در طبیعت به وجود می‌آید و معمولاً غیر قابل پیش‌بینی است، بلایای طبیعی می‌گویند.

بیابان گبی: گبی در زبان مغولی به معنای بیابان است. این بیابان در کشورهای چین و مغولستان گسترده شده و مانند سایر بیابان‌های جهان جزو مناطق خشک است. در بیابان گبی تابستان‌ها بسیار گرم اما در زمستان به دلیل اینکه منطقه در ارتفاع بالاتر از سطح دریا قرار گرفته، هوای سرد دارد.

فلات: به سرزمین‌های نسبتاً بلندی که از اطراف به زمین‌های پست منتهی می‌شوند، فلات می‌گویند. فلات‌ها دارای رشته‌کوه‌ها و دره‌هایی هستند.

کانال: آبراهه‌ای که به طور مصنوعی در زمین حفر شده و برای کشتیرانی یا آبیاری و ارتباطات و ... به کار می‌رود.

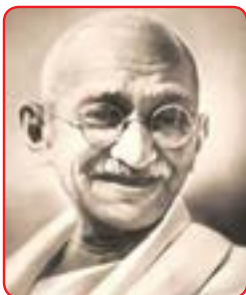
کشورهای گروه هشت: هشت کشور صنعتی جهان که ۶۵ درصد اقتصاد جهان را در دست دارند و هر ساله با یکدیگر جلساتی برگزار می‌کنند، عبارت‌اند از: ایالات متحده آمریکا، روسیه، ژاپن، ایتالیا، انگلستان، فرانسه، آلمان و کانادا.

به کار بندیم

یکی از دو مورد پیشنهادی زیر را انتخاب و تحقیق کنید:

الف) درباره یکی از موضوعات قاره آسیا (برای مثال جمعیت چین و هند، یکی از جاذبه‌های گردشگری آسیا، کشت برنج، هیمالیا و اورست، زلزله و سونامی در جنوب شرقی آسیا و...) تحقیق و یک روزنامه دیواری درست کنید و در مدرسه به نمایش بگذارید.

ب) تصویر روبه‌روی یکی از شخصیت‌های قاره آسیا را نشان می‌دهد. حدس بزنید این فرد کیست؟ درباره زندگی و فعالیت‌های او تحقیق کنید و یک یا دو صفحه مطلب بنویسید و در کلاس بخوانید.



منطقه جنوب غربی آسیا و جایگاه ایران در آن

فصل

می‌دانید که ایران در جنوب غربی آسیا واقع است.

این منطقه از نظر تاریخی و فرهنگی، منابع نفت و گاز، دسترسی به سواحل و آب‌های آزاد و اقیانوس‌ها، اهمیت زیادی دارد. به همین دلیل این منطقه از مناطق مهم جهان به شمار می‌رود.

کشور ما ایران در منطقه جنوب غربی آسیا، از جایگاه و موقعیت ممتازی برخوردار است.

در این فصل با ویژگی‌های منطقه و جایگاه ایران در آن آشنا می‌شوید.



شما با آموختن این فصل و انجام فعالیت‌های آن، پی می‌برید:

- ۱- ویژگی‌های طبیعی و انسانی منطقه جنوب غربی آسیا کدام‌اند؟
- ۲- چه چیزهای مشترکی بین کشورهای منطقه وجود دارد؟
- ۳- چرا منطقه جنوب غربی آسیا منطقه‌ای پرتنش است؟ چرا فلسطین یک موضوع مهم در این منطقه است؟
- ۴- ایران در منطقه جنوب غربی آسیا چه موقعیت و جایگاهی دارد؟

موقعیت

به نقشه توجه کنید. این نقشه، منطقه جنوب غربی آسیا را نشان می‌دهد. بنابر نظر برخی صاحب نظران^۱، این منطقه را می‌توان تقریباً درون یک مثلث جای داد به طوری که اضلاع این مثلث از تنگه* بسفر و داردانل در ترکیه تا کوه‌های پامیر در مشرق و از آنجا تا خلیج* عدن و باب المندب را دربر می‌گیرد.



فعالیت

- ۱- روی نقشه، مسیر سه ضلع مثلثی که منطقه جنوب غربی آسیا را در خود جای داده دنبال و رأس هر ضلع را پیدا کنید و نام ببرید.
- ۲- منطقه جنوب غربی آسیا به کدام قاره‌ها متصل است؟
- ۳- دریاها و اقیانوس‌های مهمی را که در این منطقه قرار دارد، روی نقشه پیدا کنید و نام ببرید.
- ۴- دو کشور وسیع منطقه جنوب غربی آسیا کدام‌اند؟

۱- حدود و موقعیت این منطقه، بنابر نظر و تأیید انجمن ژئوپولیتیک ایران، معین شده است.

ناهمواری

در جنوب غربی آسیا، سرزمین های بسیار بلند و سرزمین های پست و همواری وجود دارند :



کوه های بلند ایران که به ارتفاعات ترکیه و قفقاز

می پیوندند، سرزمین های مرتفع این منطقه را تشکیل می دهند.

* از سرزمین های پست و جلگه ای پهناور در این منطقه جلگه بین النهرین در غرب ایران و جلگه سند در شرق ایران را می توان نام برد. این جلگه ها از آبرفت کدام رودها به وجود آمده اند؟ نام ببرید.

* بیابان بزرگ عربستان، دشت کویر و دشت لوت نیز از نواحی پست و خشک این منطقه هستند. بیابان بزرگ عربستان، رُبْع الخالی در شبه جزیره عربستان حدود ۶۴۰/۰۰۰ کیلومتر مربع یعنی تقریباً ۲/۵ برابر کشور انگلستان، وسعت دارد.



○ بیابان رُبْع الخالی، عربستان

آب و هوا

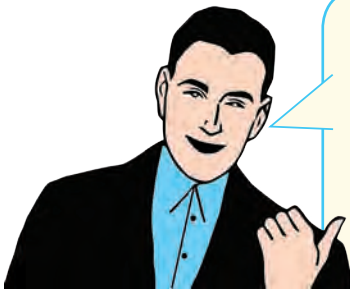
با توجه به وسعت زیاد و تنوع ناهمواری‌ها، در این منطقه آب و هواهای گوناگونی به وجود آمده است :

* نواحی مرتفع و کوهستانی منطقه، در زمستان آب و هوای سرد و در تابستان آب و هوای معتدل دارد. بارش برف و باران فراوان موجب پدید آمدن پوشش گیاهی فراوان در دامنه کوه‌ها شده است.

* در بخش‌های وسیعی از منطقه جنوب غربی آسیا، آب و هوای گرم و خشک یا نیمه خشک حکمفرماست. بیابان‌های وسیع منطقه، آب و هوای گرم و خشک دارند. کمبود آب شیرین یکی از مسائل مهم منطقه جنوب غربی آسیا است که گاهی باعث اختلافات و نزاع‌هایی بین کشورها بر سر منابع آبی رودخانه‌ها شده است.



○ کوه آرازات، ترکیه



بیابان به جایی گفته می‌شود که میزان بارندگی سالیانه آن کمتر از ۵۰ میلی‌متر و میزان تبخیر آن بیش از بارش باشد. در برخی مناطق بیابانی گاهی سال‌ها حتی یک قطره باران نیز نمی‌بارد. بیابان‌ها از نظر پوشش گیاهی فقیرند و در آنها ماسه‌های روان همه‌جا را پوشانده و شکل‌های مختلفی را پدید آورده‌اند.



○ باغ‌های زیتون، لبنان

* آن بخش از سرزمین‌هایی که در سواحل دریاهای این منطقه قرار گرفته‌اند، آب و هوای متفاوتی دارند. سرزمین‌های واقع در سواحل گرم خلیج فارس، دریای عمان و اقیانوس هند و دریای سرخ، آب و هوای گرم دارند اما رطوبت هوا به دلیل نزدیکی به دریا زیاد بوده و حالت شرجی به وجود آورده است.

اما سرزمین‌های واقع در اطراف دریای مدیترانه، آب و هوای مدیترانه‌ای دارند. در آب و هوای مدیترانه‌ای زمستان‌ها معتدل و پر باران و تابستان‌ها گرم و خشک است.

فعالیت

۵- با توجه به نقشه، برای هر یک از انواع آب و هوا، شهر یا منطقه‌ای در آسیای جنوب غربی پیدا کنید و بنویسید :
آب و هوای گرم و خشک ، آب و هوای گرم و شرجی ، آب و هوای مدیترانه‌ای ، آب و هوای سرد کوهستانی
() () () ()

ویژگی‌های انسانی و اقتصادی

منطقه جنوب غربی آسیا یکی از نخستین کانون‌های تمدنی جهان است. سال گذشته با بعضی تمدن‌های باستانی که در ایران و بین‌النهرین شکل گرفته و چند هزار سال قدمت دارند، آشنا شدید. جمعیت: در این منطقه، اقوام گوناگونی زندگی می‌کنند. به نمودار جمعیتی کشورهای جنوب غربی آسیا دقت کنید.



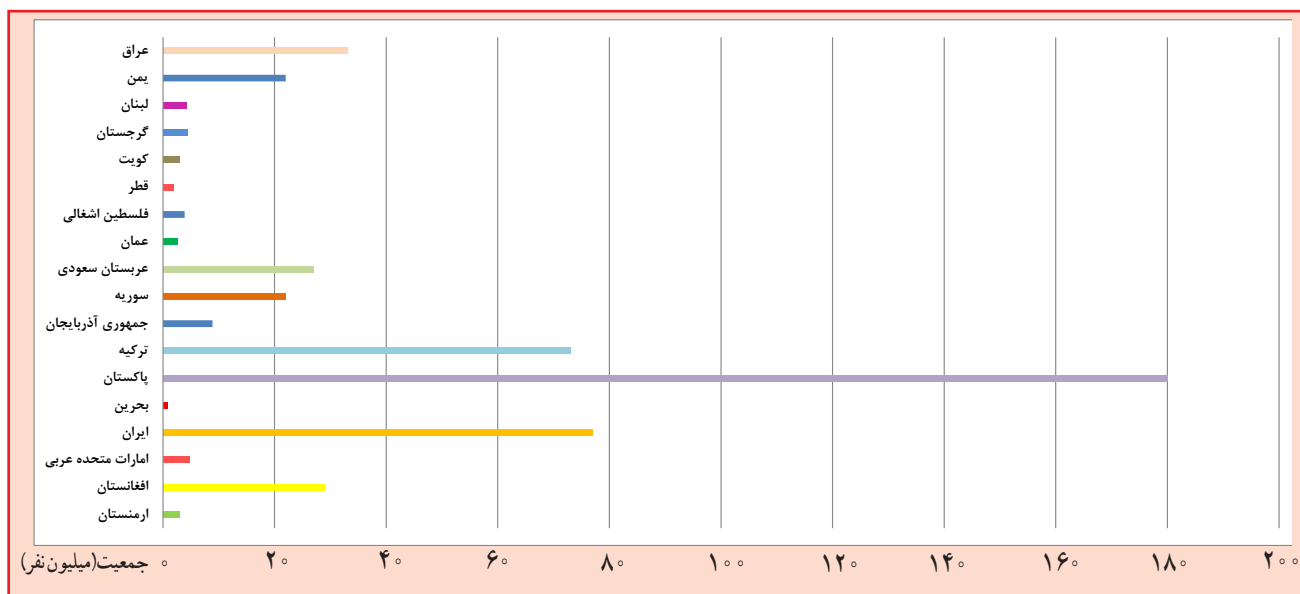
○ عرب



○ افغانی



○ چهره کودکان پاکستانی



مقایسه جمعیت کشورهای آسیای جنوب غربی

زبان: زبان‌های عربی، فارسی، ترکی و اردو پرتکلم‌ترین گروه‌های زبانی در منطقه آسیای جنوب غربی هستند.

فعالیت

۶- با توجه به نمودار، سه مورد از پرجمعیت‌ترین کشورهای منطقه را نام ببرید.

۷- از هر گروه زبانی در منطقه آسیای جنوب غربی، یک کشور مثال بزنید.

دین: منطقه جنوب غربی آسیا، کانون ظهور ادیان توحیدی بوده است.

ادیان الهی یهود، مسیحیت و اسلام در این منطقه ظهور کرده‌اند. بیش از ۹۰ درصد مردم منطقه، مسلمان هستند. این منطقه قلب

تمدن اسلامی محسوب می‌شود.

فعالیت‌های اقتصادی

* اغلب کشورهای منطقه جنوب غربی آسیا دارای ذخایر نفت و گاز، این ثروت خدادادی هستند، اما متأسفانه بیشتر آنها از نظر اقتصادی به صادرات نفت وابسته بوده و ماشین‌آلات، مواد غذایی، دارو و انواع کالاهای مصرفی دیگر از کشورهای پیشرفته وارد می‌کنند. کشور عربستان علاوه بر صادرات نفت، همه ساله درآمد زیادی را از طریق مراسم حج و سفر میلیون‌ها زائر به این کشور نصیب خود می‌کند.

* بعضی کشورهای منطقه توانسته‌اند از طریق رونق گردشگری یا تجارت و بازرگانی، اقتصاد خود را متحول کنند و درآمد زیادی به دست بیاورند، مانند ترکیه و امارات متحده عربی.



○ برج‌های تجاری دبی، امارات متحده عربی



○ استانبول، ترکیه



○ کابل، افغانستان

* برخی کشورهای دیگر منطقه نیز به دلیل جنگ، اشغال نظامی توسط آمریکا و نبودن امنیت، نتوانسته‌اند از نظر اقتصادی پیشرفت کنند و وضعیت چندان مناسبی ندارند، مانند: عراق و افغانستان.

فعالیت

- ۸- با توجه به نقشه صفحه ۱۲۲، وسیع‌ترین کشور منطقه آسیای جنوب غربی کجا است و چقدر جمعیت دارد؟ آیا جمعیت این کشور نسبت به مساحت آن زیاد است یا کم؟ چرا؟
- ۹- گفت‌وگو کنید: به نظر شما کشورهایی که اقتصاد آنها وابسته به نفت است، با چه مشکلاتی روبه‌رو می‌شوند؟
- ۱۰- کدام عوامل مردم منطقه آسیای جنوب غربی را به هم نزدیک‌تر می‌کند؟
- ۱۱- کاربرگه شماره (۱۳) نقشه‌خوانی آسیای جنوب غربی را انجام دهید.

ایران در منطقه جنوب غربی آسیا که یکی از مناطق راهبردی^۱ (استراتژیک) جهان است^۲، واقع شده است. این به چه معنا است؟ چرا این منطقه، استراتژیک است؟

۱- این منطقه در کانون اتصال سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا قرار دارد. آبراهه‌های مهمی چون تنگه‌های هرمز، بَسُفر، داردانل و باب‌المندب در این منطقه قرار دارند. از طریق این آبراهه‌های مهم، دریاهای منطقه به یکدیگر می‌پیوندند و به آب‌های آزاد اقیانوس‌ها راه می‌یابند. موقعیت بندرگاهی برای کشورها اهمیت زیادی دارد، چون استفاده از حمل و نقل ارزان کالاها و انرژی را میسر می‌سازد.



آیامی دانید حمل و نقل دریایی، بسیار ارزان‌تر از حمل و نقل جاده‌ای تمام می‌شود؟
جابه‌جایی بارهای بسیار سنگین و حجیم، فقط با کشتی میسر است. با کامیون‌ها و تریلی‌ها در حمل و نقل جاده‌ای حداکثر می‌توان باری به وزن صد تن را جابه‌جا کرد ولی به وسیله کشتی صدها هزار تن بار به راحتی حمل و نقل می‌شود. ضمناً جابه‌جایی بار توسط کشتی، محدودیت‌ها و موانع حمل و نقل جاده‌ای را نیز ندارد چون در دریای می‌توان کیلومترها راه را بدون برخورد به مانع طی کرد.



○ حمل بار با کشتی، ایران



○ تنگه بسفر، ترکیه

۲- این منطقه، انبار مهم منابع انرژی در جهان است. حدود دوسوم ذخایر شناخته شده نفت جهان و حدود یک‌سوم منابع گازی جهان در این منطقه قرار دارد که البته بخش بزرگی از آنها در منطقه خلیج فارس واقع است. کشورهای عمده صادرکننده نفت، مانند: عربستان، ایران، عراق، کویت و امارات متحده عربی در این منطقه واقع هستند. بنابراین، اقتصاد و صنعت جهان به شدت به منابع انرژی در این منطقه از جهان وابسته است.

۱- مصوب فرهنگستان

۲- کشورهای غربی در مطالعات خود، منطقه جنوب غربی آسیا و شمال آفریقا را «خاورمیانه» و کشورهای شرق آسیا را «خاور دور» نامیده‌اند.

۳- این منطقه، کانون جهان اسلام است. مکه و مدینه که مقدس‌ترین شهرهای مسلمانان هستند، هر ساله در هنگام مراسم حج، صدها هزار نفر را در خود جای می‌دهند و اجتماع بزرگ و باشکوهی در آنها به وجود می‌آید.



○ مسجد الحرام، سعی صفا و مروه



○ مراسم افطاری در مسجد النبی، مدینه

برخی کشورهای منطقه سعی می‌کنند که از طریق پیمان‌های اقتصادی و فرهنگی با یکدیگر، بیشتر همکاری کنند، مانند پیمان سازمان همکاری اقتصادی (اگو) که نخست در سال ۱۳۴۱ بین ایران، پاکستان و ترکیه بسته شد و هم‌اکنون ده کشور منطقه عضو آن هستند.

چرا جنوب غربی آسیا منطقه‌ای پرتنش است؟

جنوب غربی آسیا، منطقه‌ای پر کشمکش و تنش است. به جدول صفحهٔ روبه‌رو توجه کنید. در سی سال اخیر، جنگ‌ها و وقایع ناگواری در این منطقه رخ داده است. چرا؟

* همان‌طور که گفتیم بخش عمده‌ای از منابع انرژی مورد نیاز کشورهای صنعتی و راه‌های مهم حمل و نقل دریایی در این منطقه واقع است. به همین دلیل این منطقه مورد توجه قدرت‌های بزرگ جهانی است. البته در گذشته نیز دسترسی به آب‌های خلیج فارس و اقیانوس هند، موضوعی مهم برای کشورهای قدرتمند بوده و همواره بر سر این موضوع با یکدیگر به رقابت و تلاش می‌پرداخته‌اند.

* متأسفانه حکومت بعضی کشورهای منطقه به قدرت‌های بزرگ وابسته‌اند و از نظر سیاسی از آنها پیروی می‌کنند. همچنین برخی از کشورها به شیوهٔ پادشاهی، امیرنشینی و موروثی اداره می‌شوند، مردم نقش چندانی در حکومت ندارند و به آنها اجازهٔ دخالت و مشارکت در امور سیاسی داده نمی‌شود.

* رژیم اشغالگر قدس (اسرائیل) با حمایت آمریکا و انگلیس علاوه بر سرکوب مردم مظلوم فلسطین، به توطئه و دشمنی با مسلمانان کشورهای منطقه می‌پردازد.

* آمریکا، انگلستان و برخی کشورهای قدرتمند دیگر برای حفظ منافع خود در منطقه، در کشورهای وابسته، پایگاه‌های نظامی ایجاد نموده و در این پایگاه‌ها، تسلیحات نظامی مختلف انبار و نیروهای نظامی، مستقر کرده‌اند.

برخی جنگ‌های منطقه و زمان وقوع آنها در سی سال اخیر



در ۳۵ سال گذشته	حملات نظامی رژیم اشغالگر قدس (اسرائیل) به جنوب لبنان، نوار غزه و اردوگاه‌های فلسطینی‌ها
۱۳۵۸	حمله نظامی شوروی سابق به افغانستان و اشغال آن
۱۳۵۹	حمله نظامی عراق به ایران
۱۳۶۹	حمله نظامی عراق به کویت
۱۳۶۹	حمله نظامی آمریکا و انگلیس به عراق
۱۳۸۰	حمله نظامی آمریکا به افغانستان و اشغال آن
۱۳۸۲	اشغال نظامی عراق توسط آمریکا



فعالیت

به چند گروه تقسیم شوید و با همفکری به پرسش‌ها، پاسخ دهید.

- ۱- چرا دسترسی به دریا و آب‌های آزاد اقیانوس‌ها، تا این حد برای کشورها، مهم است؟ دلیل بیاورید.
- ۲- متن را بخوانید و علل کشمکش‌ها و جنگ‌ها در منطقه آسیای جنوب غربی را به طور خلاصه، فهرست کنید.
- ۳- اگر در منطقه به جای اختلاف‌ها، صلح و آشتی و همکاری بین کشورها برقرار شود، چه پیامدهایی برای مردم منطقه دارد؟

جایگاه ایران در منطقه

ایران کشوری قدرتمند در جنوب غربی آسیا است و در این منطقه جایگاه خاصی دارد:

* مردم ایران به رهبری امام خمینی برای از بین بردن ظلم و ستم و برقراری استقلال، آزادی و جمهوری اسلامی، مبارزه کردند و انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ به پیروزی رسید. انقلاب اسلامی ایران الگویی برای مردم کشورهای دیگر است تا علیه ظلم و استبداد داخلی و قدرت‌های بزرگ خارجی به پا خیزند و چهره‌ای متعالی از اسلام به جهانیان عرضه کنند. امروزه، جمهوری اسلامی ایران از مردم مظلوم همه کشورها به‌ویژه فلسطین حمایت می‌کند.

* کشور ایران اگر چه از اقوام مختلف تشکیل شده است، اما این اقوام همواره با یکدیگر وحدت و همبستگی داشته و از کشور دفاع کرده‌اند.

* کشور ایران از نظر وسعت دومین کشور وسیع و از نظر جمعیت نیز دومین کشور پرجمعیت آسیای جنوب غربی است.

* کشور ایران دارای منابع مهم انرژی است و از نظر داشتن منابع نفت، مقام چهارم و منابع گاز، مقام اول را در منطقه دارد.

* ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی پیشرفت‌های زیادی در علم و فناوری داشته است. آیا می‌توانید نمونه‌هایی از

پیشرفت‌های علمی ایران را بیان کنید؟

* کشور ایران به دلیل داشتن سواحل طولانی و موقعیت بندرگاهی و دسترسی به آب‌های آزاد جایگاه متمیزی در

منطقه دارد.

* به نقشه توجه کنید. طول سواحل ایران در خلیج فارس و دریای عمان (مَکْران) با در نظر گرفتن بریدگی‌های ساحل، ۲۰۴۳ کیلومتر است که از اروندرود در جنوب غرب تا تنگه هرمز و از آنجا تا بندر گواتر (گوادر) در جنوب شرق امتداد دارد. در این سواحل طولانی، بنادر مهم بازرگانی و نفتی به وجود آمده‌اند که در سال ششم با آنها آشنا شدید. کشور ایران در آب‌های خلیج فارس، جزیره‌های فراوانی دارد که از مهم‌ترین آنها می‌توان به خارک، کیش، قشم، لارک، لاوان، تنب بزرگ، تنب کوچک، ابوموسی و... اشاره کرد. این جزیره‌ها از نظر استخراج نفت، بازرگانی تجارت و نظامی اهمیت دارند. این جزایر را روی نقشه پیدا کنید و دور آنها خط بکشید. تنگه هرمز، یک آبراهه بین‌المللی است که همه کشورهای حق دارند بر طبق قوانین رفت و آمد در تنگه‌ها با کشتی از آن عبور کنند.



* دلاوران نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران همانند نیروهای زمینی و هوایی در جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، با شجاعت و رشادت فراوان در آب‌ها با دشمنان جنگیدند و از کشور دفاع کردند و نگذاشتند که در رفت و آمد کشتی‌های تجاری و واردات کالا به ایران مشکلی پیش بیاید. نیروی دریایی قدرتمند ایران در زمان صلح نیز، حافظ منافع کشور ایران در دریاهاست.

نیروی دریایی همچنین در مواقعی که برای کشتی‌ها چه در آب‌های ایران و چه در آب‌های بین‌المللی، حوادثی به وجود بیاید، به آنها کمک می‌رساند.



○ رژه نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران



○ تصویر ماهواره‌ای از تنگه هرمز